

Türkiye’de Bağımlılıkla Mücadelede Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşlarında Yeni Yaklaşımlar¹

New Approaches in Public and Civil Society Organizations for Combating Addiction

Ahmet TAN

Öğr. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize, Türkiye

ahmet.tan@erdogan.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-7503-2205>

Alındı: 20.12.2020 Kabul edildi: 25.12.2020 Yayınlandı: 29.12.2020

ÖZET

Amaç: Bu araştırmada, Türkiye’de Bağımlılıkla Mücadelede Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşları Uygulamalarında Yeni Yaklaşımların incelenmesi amaçlandı. **Yöntem:** Bu araştırma, kısa dönemli tarihsel bir araştırma olup uygulamalar yönünde ise karşılaştırmalı metot kullanmıştır. Araştırmanın evrenini Türkiye’de Rize il merkezinde bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları oluşturmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının 2018-2019 yılı, Bağımlılıkla Mücadele İl Koordinasyon Kurulu ve Teknik Çalışma Grupları Toplantıları karşılaştırmaları yapılmıştır. **Sonuçlar:** Araştırma sonucunda kamunun tüm kurumlarını içine alan yeni bir yapılanma ile bağımlılıkla mücadelede çok yönlü ve koordineli bir çalışma içinde olduğu, sivil toplum kuruluşları temsilinde birincil önceliği hem merkezi otorite olarak hem de yerelde Kızılay Cemiyetinin olduğu ve iş birliği faaliyetlerinin Üniversite ve İl Millî Eğitim Müdürlüğü ile yoğun olarak gerçekleşiyor olduğu görülmüştür. **Tartışma:** Bulgular doğrultusunda önerilerde bulunulmuştur.

ABSTRACT

Objective: In this study, new approaches in public and civil society organizations for combating addiction was aimed to analyzed. **Method:** This research has used comparative method in current short-term research applications. The universe of the research is composed of public and civil institutions and organizations in Rize Province. Comparisons of the 2018-2019 Provincial Coordination Board for Combating Addiction and Technical Working Groups of public institutions and organizations and non-governmental organizations were made. **Results:** In the representation of non-governmental organizations, it has been seen that the primary priority is the Red Crescent Society both as a central authority and locally, and cooperation activities and the Provincial Directorate of National Education are intense. **Discussion:** Findings are proposed.

Anahtar Kelimeler

Bağımlılık, bağımlılıkla mücadele, Türk Kızılay

Keywords

Addiction, combating addiction, Turkish Red Crescent

¹ Bu çalışma 28 Kasım – 01 Aralık 2019 tarihinde düzenlenen Uluslararası Katılımlı Alkol ve Madde Bağımlılığı Kongresinde Poster Bildiri olarak sunulmuştur.

Giriş

Bireyin sağlığı üzerinde olumsuz etkilere yol açan bir takım aktivite ve madde kullanımı ile ilgili olarak sosyal, fiziksel, ruhsal olarak “alışkanlığa bağlı dürtü” haline dönüşen etkilere bağımlılık denir (Young, K.S., Yue, X.D., Ying, L. 2011). Bir başka ifade ile ise bağımlılık amacı dışında bir maddenin kullanımına yönelik artan kullanım oranında bireyse olarak kontrol ve müdahale edememe veya madde kullanımında azaltılmaya gidildiğinde yoksunluk gibi olumsuzlukların ortaya çıkmasıdır (Uğurlu TT, Şengül CB, Şengül C. 2012).

Bağımlılık günümüz dünyasında tüm toplumlarca ciddi bir sağlık sorunu olarak kabul edilmekte ve önlenmesi adına durmaksızın çalışmalar devam etmektedir. Bireyin bağımlılık durumu kadar bağımlı olmasına etki eden durumlarda artık ülkelerin üzerinde çalıştığı belirgin konular haline gelmektedir. Bu nedenle ülkeler bağımlılıkla mücadele konusunda her geçen gün kendini geliştiren bağımlılık türlerine karşı yenilikçi uygulamalar ile mücadele yöntemlerini geliştirmek zorundadırlar.

Öneyici tedbirler yanında özellikle kamu ve sivil toplum örgütlerinin bütüncül hareket etmesinin, bağımlılığa etki eden faktörlerin çok yönlü olarak ele alınmasında farkındalık oluşturan uygulamalara yönelik uygun koşullar ortaya koyacağı bir gerçektir. Bu çalışmada Türkiye’de son yıllarda bağımlılıkla mücadelede yeni uygulamalarından olan “Bağımlılıkla Mücadele Kurulları” ile köklü bir sivil toplum Kuruluşu olan Yeşilay Cemiyetinin “Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Programı” uygulamaları Rize ili özelinde değerlendirilecektir.

1. Bağımlılıkla Mücadele Kurulları

Türkiye Cumhuriyeti 2017/23 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile kurulmuş olan Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu (BMYK)’nın oluşturacağı strateji ve eylem planları çerçevesinde görev icra edecek kurullardır. Kurular tüm Türkiye’de valilikler bünyesinde oluşturulacak olan “Bağımlılıkla Mücadele Teknik Çalışma Grupları” (“Uyuşturucu ile Mücadele Teknik Çalışma Grubu”, “Alkol Bağımlılığı ile Mücadele Teknik Çalışma Grubu”, “Tütün Bağımlılığı ile Mücadele Teknik Çalışma Grubu”, “Davranışsal Bağımlılıklar (Teknoloji ve Kumar Bağımlılığı) ile Mücadele Teknik Çalışma Grubu”, “Bağımlılık ile Mücadele İletişim Teknik Çalışma Grubu”) ve “Bağımlılıkla Mücadele İl/İlçe Koordinasyon Kurullarından oluşmaktadır.

Bağımlılıkla Mücadele Kurulunun merkezi otorite olarak; TBMM Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu Başkanı başkanlığında ilgili bakanlık müsteşarları düzeyinde bürokratlar, Genel Müdürler, Kurum Başkanları ile Türkiye Yeşilay Cemiyeti Genel Müdürünün katılımı ile toplamda 20 üyeden oluşur. Bağımlılıkla Mücadele Kurulu, merkezi yılda en az 6 defa olmak üzere 2 ayda bir, ayın 3. haftasında kurul başkanınca belirlenen günde toplanır. Sekretarya işlerini Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü yapar.

1.1. Bağımlılıkla Mücadele Kurulunun Görevleri

- Bağımlılık ile mücadele çalışmalarını, Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu’na sunmak.
- Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu kararlarının uygulanmasını sağlamak.
- Bağımlılık ile mücadele politikalarını geliştirmek.
- Tüm üyelerce, kendi kurum ve kuruluşlarında yürütülen bağımlılıkla mücadele çalışmalarının takip ve koordinasyonunu yapmak.
- Kurum ve kuruluşlar arası iş birliğini sağlamak.

e) Toplantı gündemini oluşturan maddeler hakkında görüş bildirmek.

f) Toplantı gündem maddeleri dışında da çalışmalarını geliştirici önerilerde bulunmak.

1.2. Bağımlılıkla Mücadele Teknik Çalışma Grupları aşağıda yer alan teknik çalışma grupları

a) Uyuşturucu ile Mücadele Teknik Çalışma Grubu,

b) Alkol Bağımlılığı ile Mücadele Teknik Çalışma Grubu,

c) Tütün Bağımlılığı ile Mücadele Teknik Çalışma Grubu,

d) Davranışsal Bağımlılıklar (Teknoloji ve Kumar Bağımlılığı) ile Mücadele Teknik Çalışma Grubu,

e) Bağımlılık ile Mücadele İletişim Teknik Çalışma Grubu

Bağımlılıkla Mücadele Teknik Çalışma Grupları, Sağlık Bakanlığı Müsteşar Yardımcısının koordinasyonunda, ilgili bakanlık kurum ve kuruluşlar tarafından görevlendirilecek en az daire başkanı seviyesinde, kurumları adına çalışma gruplarında karar verebilecek birer temsilcisinden toplamda 20 üyeden oluşur. Bağımlılıkla Mücadele Teknik Çalışma Grupları en geç 2 ayda bir o ayın 2. haftasında çalışma grupları koordinatörünün uygun göreceği günde toplanır.

1.3. Bağımlılıkla Mücadele Teknik Çalışma Gruplarının Görevleri

a) Bağımlılık ile mücadele çalışmalarını Bağımlılıkla Mücadele Kurullarına sunulmak üzere raporlamak.

b) Bağımlılıkla Mücadele Teknik Çalışma Grupları kararlarının uygulanmasını sağlamak.

c) Bağımlılık ile mücadele çalışmaları kapsamında uluslararası gelişmeleri takip etmek.

ç) Kendi kurum ve kuruluşlarında yapılması planlanan bağımlılıkla mücadele çalışmalarında görev almak.

d) Kurum/kuruluş içi iş birliğini sağlamak.

e) Üye kurum ve kuruluşlarla iş birliği sağlamak.

f) Bağımlılıkla mücadele çalışmaları kapsamında istenilen bilgiyi iletmek.

g) Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından yapılan raporlamalara ve iş birliği beklenen diğer çalışmalara katkı sağlamak.

ğ) Bağımlılıkla Mücadele Kurullarına iletilmesi gereken konuları tespit etmek.

h) Yapılan çalışmaların kurum ve kuruluşların yereldeki teşkilatlarına yaygınlaştırılmasını sağlamak.

ı) Yereldeki faaliyetleri organize etmek.

2. Bağımlılıkla Mücadele İl/İlçe Koordinasyon Kurulları

Yılda en az 6 defa olacak şekilde 2 ayda bir, ayın 3. haftasında kurul başkanınca (İl Valisi) belirlenen günde toplanır.

2.1. Bağımlılıkla Mücadele İl/İlçe Koordinasyon Kurulları Görevleri

- a) İllerindeki bağımlılık ile mücadele çalışmalarını takip etmek.
- b) Bağımlılık ile mücadele konusunda ulusal stratejileri göz önünde bulundurarak illerin kendilerine has tarih, kültür ve coğrafi konularına göre yerel stratejileri belirlemek.
- c) İllerindeki alınacak tedbirleri belirlemek, yürütülmesini sağlamak.
- ç) Toplantıda alınan kararları uygulamak.
- d) Kurulda temsil edilen her kurum ve kuruluşun kendi merkez teşkilatına rapor hazırlamasını sağlamak.
- e) İllerindeki bağımlılık ile mücadele çalışmalarında yeni politikalar belirlemek.
- f) Gerektiğinde çevre illerin kurulları ile iletişime geçmek.
- g) Merkez teşkilattan gelen talimatları iş birliği içerisinde uygulamak.
- ğ) Yaşanan aksaklıkları merkez teşkilata bildirmek.
- h) Çalışılan konuların ve güncel gelişmelerin raporunu Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu sekretaryasını yürüten kuruma iletmek.
- ı) İş birliği ile yürütülen çalışmalarda yaşanabilecek aksaklıkların çözümünü sağlamak.
- i) Gerçekleştirilen faaliyetleri yıllık olarak değerlendirmek ve BMYK sekretaryasına raporlamak.
- j) Toplantı gündemini oluşturan maddeler hakkında görüş bildirmek.
- k) Teknik çalışma gruplarının faaliyetlerine katkı sağlamak.

2.2. Bağımlılıkla Mücadele İl/İlçe Koordinasyon Kurulları Teknik çalışma gruplarının Görevleri

- a) Bağımlılıkla Mücadele İl/İlçe Koordinasyon Kurulları kararlarını uygulamak.
- b) İlgili kurumlarda projeler geliştirmek.
- c) Ulusal stratejileri uygulamak.
- d) Bağımlılıkla Mücadele İl/İlçe Koordinasyon Kurullarına rapor arz etmek.
- e) Yerele özgü önleme programlarını hazırlamak.
- f) Yerele özgü önleme programlarını Bağımlılıkla Mücadele İl/İlçe Koordinasyon Kurulları görüşüne sunmak.
- g) Yerele özgü önleme programlarını uygulamak.
- h) Sosyal uyuma ilişkin yerele özgü programlar geliştirmek.
- i) Gerektiği takdirde iş birliği içerisinde yerel halkın faydalanacağı birimleri oluşturmak ve denetlemek.

j) Yerel medya organlarını bilgilendirmek ve iş birliği içerisinde halka yönelik hizmetler geliştirmek.

k) Yerele özgü iletişim stratejilerini oluşturmak.

l) Önemli gün ve haftalarda yerel medyayı aktif kullanmak adına çalışmalar yapmak.

m) İl genelinde verilerin kayıtlarını oluşturmak ve Bağımlılıkla Mücadele İl/İlçe Koordinasyon Kurullarına sunmak.

3. Yürütme (Bağımlılıkla Mücadele Kurulu)

a) Merkezde ilgili Başbakan Yardımcısının riyaseti ve görevlendirilmiş olan Sağlık Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı koordinatörlüğünde, Bağımlılıkla Mücadele Kurulu üyesi diğer ilgili Kurum/Kuruluşlarca yürütülür.

b) İllerde, Valilerin riyaseti ve İl Sağlık Müdürlüklerinin koordinatörlüğünde, Bağımlılıkla Mücadele İl/İlçe Koordinasyon Kurullarını oluşturan Kurum/Kuruluşlarca yürütülür.

4. Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Programı

Yeşilay tarafından geliştirilen, teknoloji, tütün, alkol ve madde bağımlılıkları ile sağlıklı yaşam modüllerinden oluşan, başta çocuklar ve gençler olmak üzere toplumun tamamını bu konularda bilgilendirmeyi ve farkındalıklarını arttırmayı amaçlayan bir birincil önleme programıdır.

4.1. Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Programı Eğitimleri; Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Programı Formatör Eğitimi

Yeşilay'dan TBM Uygulayıcı Eğitimi almış uygulayıcıların eğitim modüllerinden birinde uzmanlaşarak TBM Uygulayıcısı yetiştirecek yeterliliği kazanması amacıyla gerçekleştirilen dört günlük eğitim programıdır. Katılımcılar eğitim programını tamamladıklarında "formatör" unvanını kazanırlar ve farkındalık eğitimleri vermenin yanı sıra, TBM uygulayıcılarını da yetiştirebilirler.

Eğitim gördükleri alana göre "Tütün Bağımlılığı Formatörü", "Alkol Bağımlılığı Formatörü" vb. unvanlar alırlar. Çalıştıkları kurum tarafından kendilerine katılım sertifikası düzenlenir. Formatör eğitimlerini sadece Yeşilay Eğitim Yönetimi Müdürlüğü gerçekleştirebilir.

4.2. Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Programı Uygulayıcı Eğitimi

Öğrenci ve/veya yetişkin kitleye doğrudan eğitim verebilecek yeterlilikte ve formasyonda olan katılımcılara yönelik gerçekleştirilen üç günlük eğitim programıdır. Programı başarıyla tamamlayanlara "TBM Uygulayıcısı" unvanı verilir ve Yeşilay tarafından kendisine katılım belgesi düzenlenir. Uygulayıcı eğitimleri, Yeşilay Eğitim Yönetimi Müdürlüğü tarafından veya formatörlük eğitimi verilmiş kurumlar ile Yeşilay Eğitim Yönetimi Müdürlüğü koordinasyonunda gerçekleştirilir.

4.3. Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Programı Farkındalık Eğitimi

Katılan kişilerin bağımlılık konusundaki bilgi düzeylerini ve farkındalıklarını arttırmak üzere gerçekleştirilen tek oturumluk eğitim programı. Eğitimin gerçekleştirilmesinden bölgedeki Yeşilay Şubesi, ilgili bakanlık ya da kurumlar sorumludur. Eğitim, çeşitli kurumlarda görevli olup Yeşilay'dan formatör ya da uygulayıcı eğitimi almış kişiler tarafından gerçekleştirilir.

5. Yöntem

Bu çalışma, bağımlılıkla mücadele konusunda Türkiye’de kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları üzerinde kısa dönemli tarihsel bir araştırma olup uygulamalar yönünde ise karşılaştırmalı metot kullanmıştır.

Tarihsel Araştırma, geçmişte meydana gelen olay ve olguları veya bir durumun geçmişle olan ilişkisini incelemeyi yöntem olarak kullanan araştırmadır. Geçmişteki bir kurumu, birey veya olayı, doğru ve güvenilir kaynaklara dayanarak veri toplanması, verilerin analizi ve sonuçların açıklanması aşamaları ile açıklamayı amaçlar.

Karşılaştırmalı metot, aynı çağda yaşayan, fakat birbirinden büsbütün bağımsız insan topluluklarının durumlarının akılcı yoldan karşılaştırılmasını içerir. Karşılaştırmalı Psikoloji önceleri hayvanlar arası ilişkileri incelerken, sonraları kişiler ve toplum arasındaki etkileşimleri inceleyen disiplinin adı olmuştur.

6. Bulgular ve Tartışma

Rize ilinde 2018-2019 yılları itibarı ile Bağımlılıkla Mücadelede Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşları Uygulamalarında Yeni Yaklaşımlar adına, Bağımlılıkla Mücadele İl Koordinasyon Kurulu ve Teknik Çalışma Grupları Toplantısı faaliyetleri;

Tablo 1.

	Toplantı Adı	Toplantı Tarihi	Alınan Karar Sayısı	Sunum Yapan Kurumlar
2018 Yılı	İl Koordinasyon Kurulu ve Teknik Çalışma Grupları Toplantısı	21.02.2018	5	İl Sağlık Müdürlüğü
	Teknik Çalışma Grupları Toplantısı	20.03.2018	4	İl Millî Eğitim Müdürlüğü
	İl Koordinasyon Kurulu Toplantısı	24.04.2018	5	İl Millî Eğitim Müdürlüğü+ YEŞİLAY
	Teknik Çalışma Grupları Toplantısı	15.05.2018	5	İl Millî Eğitim Müdürlüğü
	İl Koordinasyon Kurulu ve Teknik Çalışma Grupları Toplantısı	29.06.2018	5	İl Sosyal Etüt ve Proje Müdürlüğü
	Teknik Çalışma Grupları Toplantısı	26.07.2018	4	Genel görüşme
	İl Koordinasyon Kurulu ve Teknik Çalışma Grupları Toplantısı	27.08.2018	5	İl Sosyal Etüt ve Proje Müdürlüğü
	Teknik Çalışma Grupları Toplantısı	26.09.2018	5	Genel Görüşme
	İl Koordinasyon Kurulu ve Teknik Çalışma Grupları Toplantısı	22.10.2018	5	İl Jandarma Komutanlığı ve Tarım ve Orman İl Müdürlüğü
	İl Koordinasyon Kurulu ve Teknik Çalışma Grupları Toplantısı	08.11.2019	4	İl Sağlık Müdürlüğü
	Teknik Çalışma Grupları	27.12.2018	4	İl Sağlık Müdürlüğü

Toplantısı			
------------	--	--	--

Tablo 2.

	Toplantı Adı	Toplantı Tarihi	Alınan Karar Sayısı	Sunum Yapan Kurumlar
2019 Yılı	Teknik Çalışma Grupları Toplantısı	23.01.2019	2	SUMDER
	İl Koordinasyon Kurulu Toplantısı	13.02.2019	4	YEŞİLAY+ İl Sosyal Etüt ve Proje Müdürlüğü
	Teknik Çalışma Grupları Toplantısı	26.03.2019	5	Tarım ve Orman İl Müdürlüğü
	İl Koordinasyon Kurulu Toplantısı	29.04.2019	6	Denetimli Serbestlik İl Müdürlüğü
	Teknik Çalışma Grupları Toplantısı	15.05.2019	5	İl Milli Eğitim Müdürlüğü
	İl Koordinasyon Kurulu ve Teknik Çalışma Grupları Toplantısı	27.06.2019	4	İl Milli Eğitim Müdürlüğü+ YEŞİLAY
	Teknik Çalışma Grupları Toplantısı	31.07.2019	4	SUMDER+ YEŞİLAY
	İl Koordinasyon Kurulu Toplantısı	26.09.2019	7	İl Sağlık Müdürlüğü
	İl Koordinasyon Kurulu Toplantısı	Aralık 2019		Belediye Başkanlığı+ İl Milli Eğitim Müdürlüğü sunum yapacak

03 Temmuz 2019 tarihinde Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurul Toplantısında alınan karar gereği 2019 Eylül Ayından itibaren İl/İlçe Koordinasyon Kurulu toplantıları 3 ayda bir yapılmaya başlanmıştır.

Bağımlılıkla Mücadele Kurulları çalışmalarının Rize ilinde 21.02.2018 yılında başladığı ve aynı yıl içerisinde 11 toplantının yapıldığı bu toplantıların, altısının İl Koordinasyon Kurulu ve Teknik Çalışma Grupları Toplantısı, beşinin ise Teknik Çalışma Grupları Toplantısı olduğu, toplantılarda sunum yapan kurum sayısının 11 ve alınan karar sayısının 51 olduğu görülmektedir.

2019 yılı faaliyetlerine devam eden kurulların şu ana kadar olan çalışmalarına bakıldığında, sekiz toplantının yapıldığı bu toplantıların, dört tanesinin İl Koordinasyon Kurulu ve Teknik Çalışma Grupları Toplantısı, dört tanesinin ise Teknik Çalışma Grupları Toplantısı olduğu, toplantılarda sunum yapan kurum sayısının 13 ve alınan karar sayısının 37 olduğu görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bağımlılıkla Mücadele konusunda Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşlarının, Rize ili özelinde tarihsel araştırma niteliğindeki bu çalışma bulguları; Kamunun tüm kurumlarını içine alan yeni bir yapılanma ile bağımlılıkla mücadelede çok yönlü ve koordineli bir çalışma içinde olduğu

göstermektedir. Bunun yanında kamu sivil toplum kuruluşları temsilinde birincil önceliği hem merkezi otorite olarak hem de yerelde Kızılay Cemiyetine vermektedir. Kızılay Cemiyeti, genel ağırlığı kapsamlı bir bağımlılıkla mücadele eğitimi içeren bilgilendirme ve bilinçlendirme ile ciddi şekilde önleme faaliyeti etkisi olan Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Programına Rize ilinde de yaptığı yoğun faaliyetlerle devam etmektedir.

Kızılay'ın eğitim faaliyetlerinin çoğunlukla İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Üniversite iş birliği ile gerçekleşiyor olması, bağımlılıkla mücadelede ortak bir çıktı oluşturma gayretinin kurumlar arasında olgunlaşmaya başladığını göstermektedir. Bunun yanında iş birliği uygulamalarının daha etkin bir şekilde devamı için Bağımlılıkla Mücadele Kurullarının görevlerine hız kesmeden devam etmesi de gerekmektedir.

Not

Yazar tarafından herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Yazar Hakkında

Ahmet Tan. Öğretim görevlisi olarak

Kaynaklar

T.C Sağlık Bakanlığı Rize Halk Sağlığı Müdürlüğü, Bağımlılıkla Mücadele İl/İlçe Koordinasyon Kurulu Raporları (2018-2019)

Uğurlu TT, Şengül CB, Şengül C. (2012), "Bağımlılık Psikofarmakolojisi", Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4(1), 37-50.

Young, K.S., Yue, X.D., Ying, L. (2011), Prevalence Estimates and Etiologic Models of Internet Addiction, Internet Addiction: a Handbook and Guide to Evaluation and Treatment, Ed.: K.S. Young, C.N. Abreu, Wiley&Sons, New Jersey, 3-18.

Yeşilay Cemiyeti Rize Şubesi 2018-2019 yılları Faaliyet Raporları

https://www.academia.edu/29633948/PS%C4%B0KOLOJ%C4%B0DE_B%C4%B0L%C4%B0MSEL_ARA%C5%9ETIRMA_Y%C3%96NTEMLER%C4%B0

<http://www.bingol.edu.tr/media/229519/sayt-bolum15-arastirma-turleri-ve-karsilastirmali-metot.pdf>

<https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/24900,bagimlilikla-mucadele-kurullarinin-calisma-usul-ve-esaslaripdf.pdf?0>